

ПРОБЛЕМИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

УДК 347.77-053.6:340.13

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v056.2025.10>

Возняковська Крістіна Анатоліївна,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри цивільного, господарського права та

приватноправових дисциплін

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-0351-7107

Глиняна Катерина Михайлівна.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-1778-1021

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ТЕОРІЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Постановка проблеми. Захист прав інтелектуальної власності неповнолітніх є важливим правовим аспектом, що впливає на розвиток їхнього творчого потенціалу, економічну незалежність та інтеграцію в суспільство. Водночас, існуюче законодавство та судова практика не завжди враховують специфіку правового статусу неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності. Основною проблемою є обмежені можливості самостійного розпорядження майновими правами, необхідність представництва законними представниками, а також недостатній розвиток судових механізмів захисту прав неповнолітніх у цифровому просторі. Важливим залишається питання забезпечення ефективного правового механізму захисту інтелектуальних прав неповнолітніх, враховуючи сучасні виклики цифрової епохи та міжнародний досвід. Зокрема, забезпечення авторського права неповнолітніх осіб дозволяє їм відчувати себе важливим елементом суспільства, творцями, відповідальними за результати своєї діяльності. Це також стимулює пошук нових ідей, що є основою для культурного, наукового та технічного прогресу.

Метою статті є аналіз правового статусу неповнолітніх осіб у сфері інтелектуальної власності, виявлення особливостей реалізації їхніх прав та механізмів судового захисту. Дослідження спрямоване на визначення ключових проблем законодавчого регулювання цієї сфери, аналізу судової практики в Україні та за кордоном, а також розробку пропозицій щодо вдосконалення механізмів захисту прав інтелектуальної власності неповнолітніх осіб.

Стан дослідження проблеми. Питання правового статусу неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності є важливою темою наукових досліджень у правовій доктрині як в Україні, так і за її межами. Вітчизняні вчені, зокрема О.О. Підпригора, О.Д. Святоцький, О.В. Дзера, приділяли увагу загальним питанням інтелектуальної власності. Ю.С. Шемшученко та О.В. Кохановська аналізували проблеми цивільної дієздатності неповнолітніх у правовій системі України. Недостатнє висвітлення цього питання у судовій практиці та правовій доктрині, а також потреба в адаптації законодавства до сучасних цифрових реалій, обу-

мовляють необхідність подальшого дослідження та удосконалення правових норм у цій сфері.

Основний зміст. Забезпечення прав інтелектуальної власності неповнолітніх осіб має соціальне, правове, економічне та культурне значення. Так, соціальне значення охорони прав інтелектуальної власності неповнолітніх осіб полягає у створенні сприятливого середовища для розвитку їх творчого потенціалу, що дає можливість самореалізуватися та інтегрувати свою творчість у професійне середовище. Правове значення полягає в визначенні особливостей правосуб'єктності неповнолітніх авторів і винахідників. Малолітні на неповнолітні особи можуть створювати об'єкти права інтелектуальної власності, однак їх здатність самостійно розпоряджатися цими правами є обмеженою. Економічне значення забезпечення прав інтелектуальної власності неповнолітніх осіб проявляється фінансовому заохоченні за створені результати інтелектуальної, творчої діяльності та навіть до фінансової незалежності. Оцінка прав інтелектуальної власності часто виражається в фінансовому еквіваленті, а їх правовласники мають право отримувати матеріальну вигоду за їх використання третіми особами. Культурне значення охорони прав інтелектуальної власності неповнолітніх полягає у збереженні унікального внеску молодих талантів у національну та світову культуру.

Творчість неповнолітніх характеризується поєднанням спонтанності, інтуїтивності та емоційної виразності, що зумовлено особливостями психоемоційного розвитку даних осіб. На думку психологів, дитяча творчість сповнена відкритістю та оптимізмом [4, с. 305]. При цьому, вбачається, що порушення прав дітей на результати їх творчості має більш негативні наслідки для психічного благополуччя дитини – автора. Такі порушення можуть негативно впливати на подальшу творчість, а також дитина може взагалі відмовитись від творчості через загрози порушень в майбутньому.

Правовий статус неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності визначається їхньою здатністю набувати, реалізовувати та захищати права на результати власної творчої та інтелектуальної діяльності. Обсяг цих прав безпосередньо залежить від віку, рівня дієздатності та загального правового статусу особи відповідно до чинного законодавства. У більшості країн неповнолітні визнаються первинними суб'єктами інтелектуальної власності, тобто авторами чи винахідниками, якщо їхні творчі доробки відповідають встановленим критеріям охороноздатності.

Однак, хоча вони мають беззаперечне право на авторство, можливості самостійного розпорядження майновими правами є суттєво обмеженими. Наприклад, якщо неповнолітній хоче передати або продати свої майнові права на твір, це часто потребує згоди його батьків, опікунів або інших законних представників. У разі укладання такої угоди без належного представництва, вона може бути визнана недійсною або оспорюваною в судовому порядку.

При цьому особисті немайнові права, такі як право бути визнаним автором, право на недоторканність твору та заборону його спотворення, залишаються виключною прерогативою самого неповнолітнього автора чи винахідника. Це означає, що навіть якщо майнові права на твір передані іншій особі чи організації, авторське ім'я залишається незмінним, а сам твір не може бути змінений без згоди його творця.

З розвитком цифрових технологій та широким поширенням цифрового контенту перед неповнолітніми виникають нові виклики. Діти та підлітки активно створюють цифрові продукти – від текстів і графіки до відеоконтенту та програмного коду. Виникає питання: чи мають вони право самостійно розпоряджатися своїми цифровими напрацюваннями, зокрема продавати або ліцензувати їх, та який рівень захисту їм гарантує закон? Неповнолітні особи мають право використовувати цифрове середовище для освіти, участі в конкурсах, пошуку інформації, реалізації творчого потенціалу і т.д. Однак, неповнолітні особи не можуть укладати договори та вчиняти інших значущих дій без дозволу батьків та опікунів. Цифрова правосуб'єктність – це здатність особи набувати, здійснювати та захищати свої права на цифрові об'єкти інтелектуальної власності, цифрові активи та персональні дані. На думку Аврамової О.Є. та Орещича В.В, цифрова правосуб'єктність означає здатність цифрової особи брати участь у цивільних відносинах в цифровому просторі. Погоджуємось із позицією науковців, що до складу юридичних фактів з яких виникає ця правосуб'єктність є отримання доступу до цифрового контенту та цифрова ідентифікація [1, с. 83]. У сучасному правовому полі цифрова правосуб'єктність неповнолітніх ще не має чітко визначених рамок. Це викликає необхідність додаткового законодавчого регулювання, яке враховувало б особливості вікової дієздатності та дозволило неповнолітнім захищати та монетизувати власні творчі здобутки в цифровому середовищі, не наражаючись на ризики втрати прав чи шахрайських схем.

Порівняльний аналіз правового статусу неповнолітніх винахідників в Україні та за кордоном виявляє як спільні риси, так і суттєві відмінності, зумовлені національними особливостями правових систем. В Україні неповнолітні особи мають право визнаватись винахідниками та отримувати охоронний документ (патент), що засвідчує що саме в результаті їх інтелектуальної (творчої) діяльності було створено винахід (корисну модель). / Це означає, що дитина чи підліток, який зробив відкриття або розробив новий винахід, має законне право на визнання свого авторства. Однак реалізація майнових прав на цей винахід залишається обмеженою через вікову дієздатність неповнолітніх. Для того щоб укласти договір про передачу або ліцензування прав на винахід, неповнолітній автор повинен отримати згоду батьків або опікунів, які виступають його законними представниками. У певних випадках, коли угода стосується значних фінансових зобов'язань чи стратегічного передання прав, може знадобитися додаткове погодження з боку органів опіки та піклування.

Світова практика регулювання прав неповнолітніх винахідників має різні підходи, які залежать від традицій цивільного та патентного права. Зокрема, в американському законодавстві передбачено, що неповнолітні особи можуть бути заявниками на патент, однак для укладання будь-яких договорів щодо його комерційного використання необхідна участь батьків, опікунів або довірених осіб. У США також діють спеціальні програми підтримки молодих винахідників, які допомагають їм оформлювати права на свої розробки. В країнах Європейського Союзу (Німеччина, Франція, Велика Британія) неповнолітні особи можуть реєструвати винаходи на своє ім'я, однак розпоряджатися ними без згоди законних представників не мають права. Особливістю є спрощені механізми ліцензування таких патентів через батьків або спеціально призначених осіб. В японському ж законодавстві патент може бути виданий неповнолітньому, але для його комерційного використання, включаючи ліцензування, потрібен нагляд повнолітньої особи (батьків або опікунів). Варто зазначити, що в деяких країнах повноліття настає пізніше 18 років; наприклад, у Португалії та Ліхтенштейні – у 20 років, а в Болівії та Сенегалі – у 21 рік [6, с. 55]. Це впливає на тривалість періоду, протягом якого неповнолітні винахідники потребують представництва для здійснення своїх майнових прав. Таким чином, хоча загальні принципи визнання авторства неповнолітніх є подібними, конкретні механізми реалізації їх патентних

прав залежить від національного законодавства та вікових критеріїв дієздатності.

Сучасна судова практика у цій сфері є неоднозначною, що обумовлено відсутністю чітких законодавчих механізмів та загальних стандартів для вирішення таких спорів. Чинні нормативно-правові акти не завжди враховують специфіку участі дітей у творчій діяльності та їхню процесуальну дієздатність. У більшості випадків законодавство зосереджене на загальних положеннях захисту авторських і суміжних прав, не виокремлюючи особливості правовідносин за участі неповнолітніх осіб. Неповнолітні не завжди можуть особисто звернутися до суду через процесуальні обмеження та необхідність представництва. Як правило, інтереси дитини у судовому процесі захищають батьки або опікуни, що у деяких випадках може створювати конфлікт інтересів. Наприклад, існують ситуації, коли законні представники отримують вигоду від творчої діяльності дитини без належної компенсації її праці. В Україні та багатьох інших країнах немає значного обсягу прецедентних рішень, які б окреслювали чіткі механізми судового захисту прав неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності. Це ускладнює роботу суддів при розгляді таких справ та призводить до варіативності судових рішень у схожих ситуаціях. Судовий розгляд справ щодо інтелектуальної власності неповнолітніх осіб залежить від правової природи спірного об'єкта, характеру правопорушення та процесуального статусу позивача чи відповідача. В Україні справи щодо авторських і суміжних прав, патентних прав, прав на торговельні марки та інші об'єкти інтелектуальної власності розглядаються переважно в межах цивільної або господарської юрисдикції. Якщо стороною у спорі є неповнолітній, постає питання його правоздатності та необхідності залучення законного представника, що може ускладнювати судовий процес.

Формування дієвих стратегій захисту інтелектуальної власності потребує комплексного підходу, що включає превентивні заходи, швидке реагування на порушення, активну участь у судових процесах, дотримання європейських стандартів та міжнародних угод, а також співпрацю з правоохоронними органами та бізнес-середовищем [2].

Відповідно до цивільного процесуального законодавства України, неповнолітні особи можуть самостійно захищати свої права у суді з 14 років, а до цього віку їх інтереси представляють батьки чи опікуни. Однак практика свідчить, що у випадках

конфлікту інтересів між неповнолітнім автором чи винахідником і його законними представниками може виникати потреба у призначенні спеціального представника або залученні органів опіки та піклування [8]. Вважаємо, що варто адаптувати напрацьовані світовою практикою механізми захисту прав неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності, зокрема, врахувати досвід США, де існує практика призначення *guardian ad litem* – незалежного представника, який діє виключно в інтересах дитини. Або Великої Британії, де для захисту інтересів неповнолітніх у суді застосовується інститут *litigation friend*.

Господарська юрисдикція може поширюватися на спори, пов'язані з комерційним використанням інтелектуальної власності неповнолітнього, наприклад, у випадках неправомірного використання його твору юридичними особами або порушення умов ліцензійних договорів. В Україні такі справи розглядаються господарськими судами у разі, якщо неповнолітній є учасником договірних відносин через законного представника. Водночас судова практика Європейського Союзу демонструє тенденцію до розгляду подібних спорів у межах загальної цивільної юрисдикції, що пояснюється особливим статусом неповнолітнього як слабшої сторони у правовідносинах.

Ще однією важливою проблемою є міжнародна юрисдикція у справах про порушення прав неповнолітніх авторів у цифровому середовищі. Оскільки соціальні мережі та онлайн – платформи часто реєструються у юрисдикціях із гнучкими регуляторними механізмами, питання судової підсудності у випадках порушення прав дітей набуває особливої складності. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неоднозначно наголошував на необхідності забезпечення ефективного судового захисту прав неповнолітніх у контексті цифрового середовища, що вимагає посилення міжнародного співробітництва та гармонізації юрисдикційних норм. Сьогодні важливим залишається питання удосконалення процесуальних норм щодо представництва неповнолітніх у суді, а також адаптації судової практики до сучасних викликів, пов'язаних із цифровими правопорушеннями.

Судова практика щодо порушення авторських прав неповнолітніх є відносно не багатою, що зумовлено як специфікою правового статусу неповнолітніх, так і недостатньою кількістю прецедентів у цій сфері. Представництво інтересів неповнолітніх у справах про авторське право має свої процесуальні особливості, зумовлені необ-

хідністю забезпечення прав та інтересів осіб, які не досягли повноліття. У випадках, коли інтереси неповнолітнього та його законного представника можуть конфліктувати, суд має право призначити іншого представника для захисту прав дитини. Це забезпечує об'єктивність та неупередженість у розгляді справи, а також гарантує, що інтереси неповнолітнього будуть належним чином захищені. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам захисту прав дитини та сприяє справедливому судовому розгляду [5].

Неповнолітні автори є особливо вразливою категорією у сфері інтелектуальної власності, оскільки вони не завжди можуть самостійно контролювати використання своїх творів та захищати свої права у разі їх порушення. Окрім майнових прав, які дозволяють отримувати фінансову вигоду від своєї творчості, надзвичайно важливими є особисті немайнові права, які тісно пов'язані з ідентичністю та репутацією автора. Немайнові права автора охоплюють право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення його імені на творі та його примірниках, заборону згадувати ім'я автора у разі публічного використання твору, а також право протидіяти будь-якому спотворенню, перекрученню чи іншій зміні твору, що може зашкодити честі та репутації автора. Неповнолітні автори часто не мають юридичних знань або механізмів для контролю за використанням їхніх творів, особливо у цифровому середовищі. Наприклад, контент, створений дитиною або підлітком (зображення, відео, музика), може бути використаний без її відома у соціальних мережах, на комерційних сайтах або для створення штучного інтелекту. У деяких випадках батьки або опікуни можуть неправомірно розпоряджатися правами на творчі здобутки дитини, отримуючи з цього фінансову вигоду без її згоди. Це особливо актуально у сфері шоу-бізнесу, кіно та музики, коли діти-автори або виконавці стають джерелом доходу для своїх родин.

Варто відмітити і те, що у цифровому середовищі межа між оригінальним твором і його переробкою є розмитою, що ускладнює захист прав неповнолітніх авторів. Використання творів штучним інтелектом, алгоритмами генерації контенту та платформами для монетизації творчості часто не враховує інтереси дітей, які можуть стати жертвами порушень прав без можливості правового захисту. На відміну від спору, де неповнолітні особи не можуть самостійно відстоювати свою позицію, при конфліктах – неповнолітні та малолітні особи можуть без участі представників

захищати і відстоювати свої права та інтереси. У випадку неможливості врегулювання конфлікту самостійно, неповнолітні особи за представництва батьків чи опікунів можуть звертатись до суду чи органу державної влади задля захисту своїх прав інтелектуальної власності.

Однак, як і у випадку судового захисту, звернення до органів державної влади для неповнолітніх осіб вимагає представництва батьками чи опікунами.

Висновки. Розгляд правового статусу неповнолітніх осіб у сфері інтелектуальної власності підтвердити існування низки правових і практичних викликів, зокрема питання дієздатності у розпорядженні майновими правами, необхідність представництва законними представниками, а також відсутність чітких процесуальних механізмів захисту прав неповнолітніх у цифровому середовищі. Аналіз судової практики свідчить про неоднозначність застосування норм права

у справах щодо захисту авторських і патентних прав неповнолітніх.

Для ефективного захисту прав неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності необхідно, удосконалити законодавчі норми щодо правового статусу неповнолітніх у цій сфері. Роширити можливості самостійного захисту їхніх прав у судовому порядку, покращити механізми державного та міжнародного співробітництва у сфері захисту прав неповнолітніх авторів і винахідників, запровадити спеціальні процедури цифрової ідентифікації та правосуб'єктності неповнолітніх у цифровому середовищі, як то закріплення механізмів захисту прав неповнолітніх у сфері NFT та онлайн-монетизації контенту, що відповідає сучасним тенденціям цифрової творчості. Такі зміни дозволять ефективніше захищати права неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності, сприятимуть розвитку їхнього творчого потенціалу та забезпечать справедливий судовий захист у разі порушення прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аврамова О.Є. та Орешич В.В. Цифрова правосуб'єктність особи у цифровому середовищі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2024/19.pdf
2. Возняковська К.А. Захист права інтелектуальної власності в господарських судах України: ефективні стратегії для бізнесу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 311–314. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/52.pdf>
3. Звіт щодо прогресу України на шляху до Європейського Союзу за 2024 рік. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en
4. Місшиха Л.П. Психологія творчості. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 448 с.
5. Науковий висновок щодо застосування ст. ст. 56, 59 Цивільного процесуального кодексу України ст. 172 Сімейного кодексу України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/nauk_visn/Nauk_visn_318_623_19.pdf
6. Ортинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: дис. на здобуття наукового ст. д-ра юр.наук; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 524 с. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/39346>
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Возняковська Крістіна Анатоліївна, Глиняна Катерина Михайлівна

Правовий статус неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності: теорія та судова практика

Питання правового статусу неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності є надзвичайно актуальним у сучасних умовах розвитку цифрових технологій та глобалізації. У світі, де дитяча та юнацька творчість набуває нових форм і можливостей, зокрема через використання цифрових платформ, соціальних мереж та штучного інтелекту, правова система часто не встигає адаптуватися до сучасних викликів. Неповнолітні активно створюють цифровий контент (відео, музику, блоги, програмне забезпечення), але їхні права часто порушуються через незаконне використання контенту в соціальних мережах та на онлайн-платформах. Діти не мають інструментів контролю над використанням своїх творів у мережі, що призводить до численних випадків плагіату та несанкціонованої комерціалізації їхньої творчості.

Стаття досліджує особливості правосуб'єктності неповнолітніх авторів і винахідників, аналізує їхні можливості набувати, реалізовувати та захищати права на результати творчої діяльності. Розглянуто, що чинне законодавство, як в Україні, так і за кордоном, визнає неповнолітніх первинними суб'єктами права інтелектуальної власності. Водночас можливості самостійного розпорядження своїми майновими правами для неповнолітніх залишаються обмеженими, що зумовлює необхідність залучення законних представників (батьків, опікунів) або органів опіки та піклування. В статті міститься порівняльний аналіз правового статусу неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності в Україні та за кордоном. Зокрема, опрацьовано досвід країн ЄС, де діє принцип «best interests of the child», який використовується під час розгляду спорів щодо прав неповнолітніх у сфері інтелектуальної власності.

Законодавча база не завжди враховує особливості їхньої участі в правовідносинах. Це призводить до правових колізій та обмежень, що негативно впливають на розвиток творчого потенціалу молоді та її можливість отримувати справедливу винагороду за власні здобутки. Захист прав інтелектуальної власності неповнолітніх потребує системного вдосконалення. Запровадження нових механізмів самозахисту, незалежного представництва та цифрового контролю сприятиме створенню безпечного правового середовища для розвитку дитячої творчості та інновацій.

Ключові слова: інтелектуальна власність, судовий захист, немайнові права, юрисдикція, авторське право, патент, винахід, цифрова правособ'єктність, цифровий контент.

Vozniakovska Kristina, Hlyniana Kateryna

The legal status of minors in the field of intellectual property: theory and judicial practice

The issue of the legal status of minors in the field of intellectual property is of paramount importance in the modern context of digital technology development and globalization. In a world where children's and adolescents' creativity is taking on new forms and opportunities, particularly through the use of digital platforms, social networks, and artificial intelligence, legal systems often struggle to adapt to contemporary challenges.

Minors actively create digital content, including videos, music, blogs, and software. However, their rights are frequently violated due to the unauthorized use of their creative works on social media and online platforms. Children often lack the necessary tools to control how their intellectual property is used online, leading to numerous cases of plagiarism and unauthorized commercialization of their creativity.

This article explores the legal capacity of minor authors and inventors, analyzing their ability to acquire, exercise, and protect rights over the results of their creative activity. It highlights that current legislation in Ukraine and other countries recognizes minors as primary subjects of intellectual property rights. However, their ability to independently manage their economic rights remains significantly limited, necessitating the involvement of legal representatives (parents or guardians) or custody and guardianship authorities.

The study provides a comparative analysis of the legal status of minors in the field of intellectual property in Ukraine and abroad. In particular, it examines the experience of the European Union countries, the «best interests of the child» principle is applied when resolving disputes regarding minors' intellectual property rights.

Existing legislation does not always account for the unique characteristics of minors' participation in legal relations, leading to legal conflicts and restrictions that negatively impact the development of youth creativity and their ability to receive fair remuneration for their intellectual achievements. The protection of minors' intellectual property rights requires systematic improvement. The introduction of new self-protection mechanisms, independent representation, and digital rights control will contribute to the creation of a safer legal environment for fostering children's creativity and innovation.

Key words: intellectual property, judicial protection, moral rights, jurisdiction, copyright, patent, invention, digital legal capacity, digital content.